

Sylwester Czopek

Badania stanowisk z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza prowadzone przez Muzeum Okręgowe w Rzeszowie w latach 1985—1990

Epoka brązu, a grupa tarnobrzeska w szczególności, tradycyjnie — zajmuje ważne miejsce w badaniach terenowych Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Wynika to z dużej liczby stanowisk z tego czasu znanych z terenu Polski południowo-wschodniej, z których wiele poddanych zostało badaniom wykopaliskowym. Plonem tych prac są liczne materiały z cmentarzysk, rzadziej osad, zalegające magazynu Działu Archeologicznego tego muzeum. Są one systematycznie opracowywane i publikowane. Ze względu na stan bazy źródłowej grupa tarnobrzeska należy do lepiej poznanych jednostek w ramach kompleksu łużyckiego¹.

W latach 1985—1990 kontynuowano prace zmierzające do jeszcze pełniejszego poznania problemów epoki brązu w Polsce południowo-wschodniej. Program badaczy wiąże się tutaj ściśle z problematyką konserwatorską, bowiem większość stanowisk jest już znacznie zniszczona lub bezpośrednio zagrożona. Prowadzono badania na kilku stanowiskach, zwracając uwagę na słabiej dotąd rozpoznane osady. Całość działań terenowych można podzielić na 3 grupy: badania w dolinie Wisłoka, wiążące się z długofalowym programem badawczym uchwytne go tu wyraźnie mikroregionu grupy tarnobrzeskiej², prace ratownicze i zabezpieczające na innych stanowiskach tej grupy (poza tym mikroregionem) oraz badania na interesującej osadzie w Siedliskach, gm. Lubenia³. Te ostatnie dostarczyły materiałów wykraczających poza znane do tej pory schematy grupy tarnobrzeskiej.

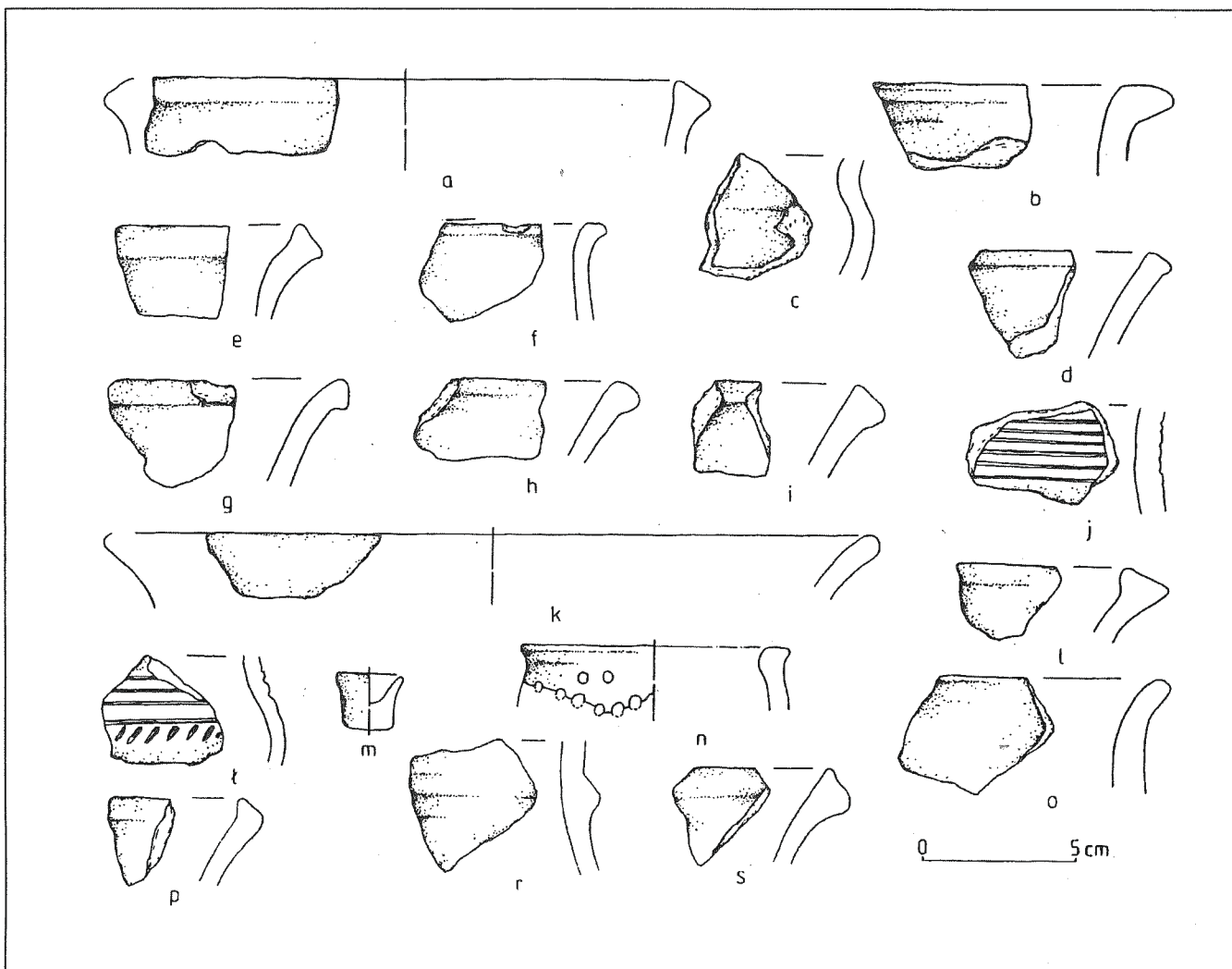
Mikroregion w dolinie Wisłoka

W ramach rozpoznawania tego mikroregionu przeprowadzono badania osad w Białobrzegach, gm. loco, stan. 1 i 5, cmentarzyska w Chodaczowie, gm. Grodzisko Dolne, stan. 2 oraz wykonano drobne prace ratownicze na kilku innych stanowiskach. Ponadto przeprowadzono badania sondażowe na osadzie kultury trzcinieckiej w Chodaczowie gm. Grodzisko Dolne, stan. 3. Są one szczególnie interesujące i ważne w kontekście rozpatrywa-

nia początków grupy tarnobrzeskiej. Od nich wypada rozpocząć dokładniejsze sprawozdanie.

Chodaczów, gm. Grodzisko Dolne, stan. 3. Stanowisko to zostało odkryte w czasie badań powierzchniowych AZP w 1985 (obszar 101—81, S. Czopek, S. Kadrow). Leży ono na tarasie nadzalewowej Wisłoka — terasa nadzalewowa holocena⁴ — i jednocześnie na krawędzi małej doliny bezimiennego ciek, zajmując piaszczyste wyniesienie. Materiał zabytkowy stwierdzono na powierzchni ponad 1 ha. Przeprowadzone w 1988 roku badania sondażowe objęły 62,5 m² powierzchni we wschodniej części stanowiska⁵. Na stoku nie stwierdzono istnienia warstwy kulturowej ani obiektów. Występował tu naturalny układ nawarstwień z nielicznymi fragmentami ceramiki. Natomiast na wypłaszczonej kulminacji wyniesienia uchywono 30 — 40 cm warstwę kulturową ze sporą ilością ceramiki. Odslonięto także 4 jamy. Miały one nieregularne zarysy, a profile nieckowate. Ich wymiary mieszczą się w przedziale 235—125x120—70 cm, a głębokości dochodzą do 40—60 cm od poziomu odkrycia. Ich zawartość to fragmenty ceramiki, polepa i drobne węgle. Są to więc typowe obiekty „osadowe”.

Cały materiał ruchomy w postaci około 900 fragmentów naczyń, krzemienno-grociaka sercowatego oraz fragmentu glinianego ciężarka jest dość jednorodny. Obecność pogrubionych i ukośnie ściętych brzegów naczyń garnkowatych i wazowatych (ryc. 1 a, d, e, g-i, l, p, s) a także fragmentów z listwami plastycznymi (ryc. 1 r) oraz ornamentów (ryc. 1 j, ł) jednoznacznie wskazuje na kulturę trzciniecką⁶. Na uwagę zasługuje naczynko miniaturowe wykonane z jednego kawałka gliny (ryc. 1 m) oraz fragment małego naczynia sitowatego (ryc. 1 n). Pewna część ceramiki charakteryzuje się prostymi krawędziami, wychylonym na zewnątrz (ryc. 1 k, o). Spotyka się je zarówno wśród materiałów trzcinieckich, jak też i wczesnotarnobrzeskich⁷. Pod względem technologicznym dominuje ceramika brunatna ze znaczną ilością tłuczni kamiennego. Jej powierzchnie są na ogół gładkie. Najbliższą analogię dla krzemienno-grociaka sercowatego znajduje-

Ryc. 1. Chodaczów, woj. Rzeszów, stan 3. Ceramika kultury trzcinieckiej z badań osady w 1988 roku

Abb. 1. Chodaczów, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 3. Keramik der Trzciniec-Kultur aus Siedlungsuntersuchung 1988

my na osadzie trzciniecko-otomańskiej w Jaśle, woj. Krośno⁸.

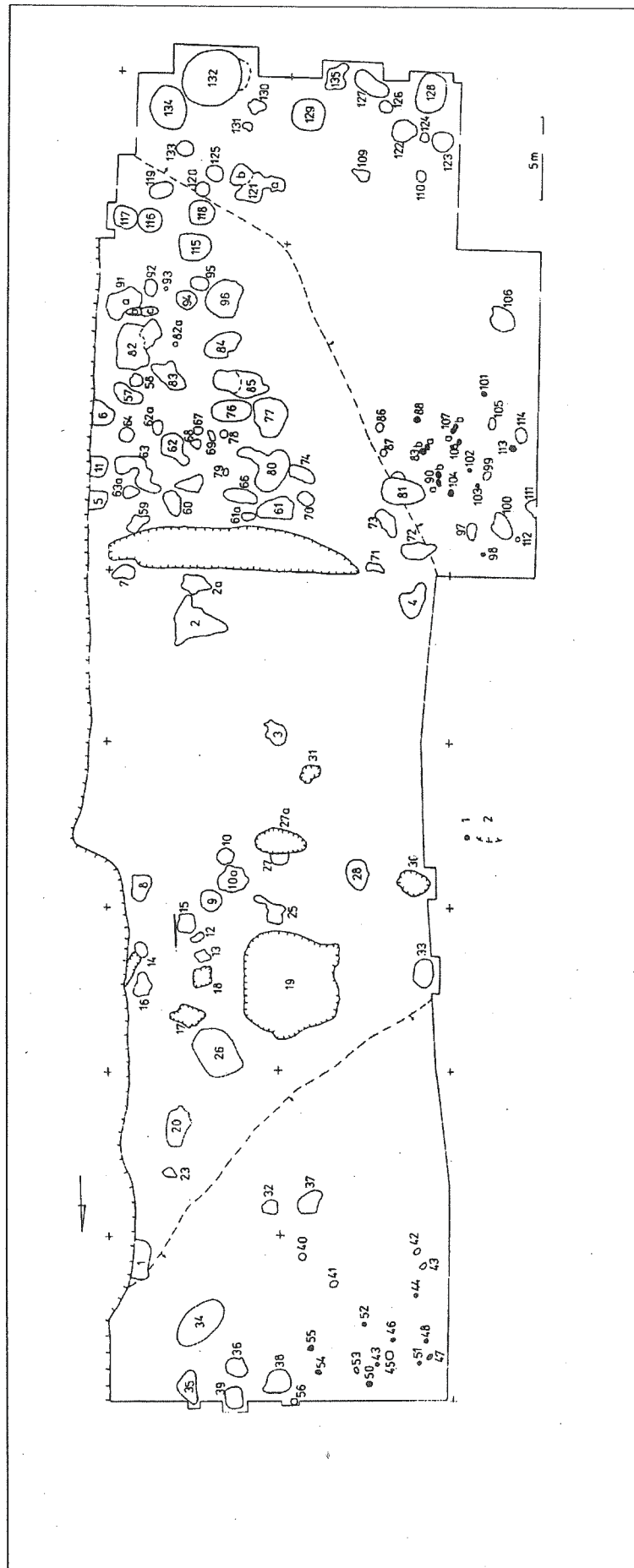
Warto wspomnieć, że omawiane stanowisko leży w niedalekiej odległości od badanego (por. niżej) cmentarzyska wczesnej fazy grupy tarnobrzeskiej na stanowisku 2.

Białobrzegi, gm locą, stan 1. W 1985 roku kontynuowano⁹ wcześniejsze prace prowadzone w części 1A rozległej osady grupy tarnobrzeskiej. Przebadano 410 m² — ary XI i XVII oraz połówki arów X, XXVI, XLI i XLII — przesuwając dalej na południe i zachód granice obszaru przekopanego (ryc. 2). Ta część stanowiska położona jest na stoku wydmy. Występuje w tym rejonie początek warstwy kulturowej, bardzo bogatej w rozdrobniony materiał ceramiczny. Jej miąższość wzrasta w miarę przesuwania się w niższe partie stoku. Wiąże się to ze spływowym charakterem tej warstwy. Dopiero pod nią rysują się obiekty o bardzo różnych kształtach i rozmiarach. Na ogół są to owalne lub okrągłe jamy o nieckowatych wypańskach¹⁰. Największy z odsłoniętych w 1985 roku obiektów miał wymiary 360x300 cm, a jego głębokość dochodziła do 60 cm — obiekt nr 132. W jego

nieckowatym profilu czytelny był poziom użytkowania — cienka warstewka jasnej glinki. Reprezentuje on zapewne grupę obiektów mieszkalnych. Jego cechą jest też bogaty inwentarz — spora ilość ceramiki, w tym prawie kompletne naczynie garnkowe, dwustożkowata waza, profilowana misa, fragmenty talerzy-placzków oraz dwustożkowaty przęślik i szpila żelazna z główką rozklepaną i zwinętą w uszko¹¹. Do grupy większych obiektów (ryc. 2) należy zaliczyć także jamy 128 (230x180 cm), 129 (190x190) i 134 (260x215 cm). Ich wypełniska były jednak znacznie uboższe w materiał zabytkowy.

Zupełnie inny typ obiektów reprezentuje jama 121, zwłaszcza w części b. Było to regularne, owalne zagłębienie o średnicy 90 cm. W jej spągowej części natrafiono na skupisko kości zwierzęcych. Jak wykazała analiza, były to kości jelenia oraz dzika¹². Gospodarczy charakter tego obiektu jest bezdyskusyjny. Tak samo należy chyba interpretować i inne jamy mniejszych rozmiarów. Jeszcze inny typ obiektów reprezentują dołki posłupowe (ryc. 2), które stwierdzono jedynie w części badanego w 1985 roku obszaru osady.

ia —
 ewne
 ogaty
 nplet-
 ofilo-
 ożko-
 zwi-
 c. 2)
 129
 dnak
 121,
 ębie-
 no na
 ły to
 tego
 inter-
 inny
 które
 u ob-

Ryc. 2. Biało-brzezi, woj. Rzeszów, stan. 1A. Plan zbadanej części osady (badania 1982-1985). 1 — doły postupowe, 2 — granice wkopów i zniszczeń. Linia przerywaną zaznaczono początek występowania warstwy kulturowej na stoku wyniestenia (wydmy).

Abb. 2. Biało-brzezi, Województwo Rzeszów, Fundstelle 1A. Plan des untersuchten Siedlungsteils (Forschung 1982-1985). 1 — Säulengruben, 2 — Eingrabungen, 2 — und Zerstörungsgrenzen. Mit der Strichlinie wurde der Beginn der Kulturschicht auf dem Hügelabfall (Dünenabfall) markiert

Materiał ruchomy to przede wszystkim ceramika — 12,5 tys. fragmentów. Pod względem stylistycznym można wśród niej wydzielić następujące grupy: garnki o chropowatych powierzchniach, z dziurkami pod krawędzią (tabl. I, 4, 7—9, tabl. II, 1—2, 10—11), często dodatkowo zdobioną odciskami palcowymi; garnki lub wazy o gładkich powierzchniach z dziurkami pod krawędzią (tabl. I, 6), czasami także dodatkowo zdobioną (tabl. II, 7—8); typowe naczynia wazowate (tabl. I, 2, II, 14) łagodnie lub silnie profilowane na brzuscu; misy stożkowate (tabl. II, 13, 15, 16); misy z wyraźnie zagiętą do wewnątrz krawędzią (tabl. I, 1, 12), czasami z guzkami w górnej części (tabl. II, 3, 17); misy profilowane (tabl. II, 12); kubki-czerpaki o zaokrąglonych (tabl. I, 3, 11) lub prostych dnach oraz szczególnie licznie występujące talerze-placki (tabl. I, 10, II, 5) noszące na jednej ze stron ślady odcisku plecionki (tabl. II, 4, 6) lub ornamentu paznokciowego (tabl. II, 9). Analogie dla tej ceramiki można wskazać na wielu obiektach grupy tarnobrzesckiej z jej III fazy¹³. Są jednak formy do tej pory nie znane, jak chociażby fragmenty karbowanych brzegów (tabl. I, 5). Do tego należy dodać nieco odmienną technologię części naszej ceramiki — bardzo dobry, twardy, wypał, domieszka tłuczni ceramicznego, inny charakter wybliszczeń (wygładzeń) powierzchni itd. Cechy te wespół z innymi faktami¹⁴ pozwalają na przypuszczenie o bardziej złożonej problematyce tego stanowiska.

Z tzw. zabytków wydzielonych, odkrytych w 1985 roku na uwagę zasługują: fragment glinianej figurki — pięciopalczysta stopa¹⁵, skręt z taśmy brązowej 2, szpile żelazne z główkami rozklepanymi i zwiniętymi w uszko, fragmenty innych, silnie skorodowanych przedmiotów żelaznych, przeszliki i fragmenty ciężarków glinianych oraz rozcieracze kamienne.

Badania w 1985 roku dostarczyły interesujących danych do rozplanowania osady. Uchwycono bowiem wolną przestrzeń, pozbawioną jakichkolwiek obiektów (ryc. 2). Jest to w przybliżeniu okrągły plac, który otaczają gęsto rozmieszczone obiekty. Z pewnością ma to wytłumaczenie funkcjonalne. Osada w Białobrzegach jest w tej chwili pod względem zbadanej powierzchni drugim tego typu stanowiskiem w grupie tarnobrzesckiej¹⁶.

Obok omówionej grupy źródeł znaleziono także pewną ilość ceramiki kultury pomorskiej, która występowała także w trakcie badań poprzednich sezonów. Są to fragmenty naczyń o gładkich, często błyszczących powierzchniach, barwy czarnej i brunatnej z charakterystycznymi ornamentami. Znacznie rzadziej można tu zaliczyć ceramikę innych kategorii technologicznych, zwłaszcza o chropowatych i szorstkich powierzchniach, bardzo podobną do lużyckiej (tarnobrzesckiej). Dlatego zawodne mogą być tutaj wszelkie dokładniejsze wyliczenia. Elementy kultury pomorskiej są uchwytnie zarówno w obiektach, jak i w materiałach z warstwy kulturowej. Interpretacja tego faktu nie jest do końca jasna. Wobec braku jakichkolwiek podstaw¹⁷ do chronologicznego rozwarstwienia ceramiki kultury pomorskiej od grupy tarnobrzesckiej w jej III fazie, należy przyjąć ich współczesność. Dalej idące wnioski zostaną przedstawione w innym miejscu¹⁸.

Białobrzegi, gm. loco, stan. 5. Jest to druga osada badana w 1985 roku, jako kontynuacja prac sezonu poprzedniego¹⁹. Przebadano 635 m² ograniczając eksploatację do najbliższego sąsiedztwa skarpy, czyli terenu najbardziej narażonego na zniszczenie. Obok materiałów grupy tarnobrzesckiej znaleziono ceramikę i krzemienie łączone z kulturą pucharów lejkowatych. Dokładniej omówiono je w innym miejscu²⁰, dlatego zostaną pominięte w tym sprawozdaniu. Na całej powierzchni stanowiska występuje następujący układ stratygraficzny: I — warstwa humusowa (0—20 cm), II — warstwa brunatnego piasku — warstwa kulturowa sensu stricto (20—40/60 cm), III — warstwa nieco jaśniejszej gleby, przejściowa do calca (40/60—70/90 cm), IV — piaszczysty całec z orsztynowymi poziomami wmywania (od 70—90 cm). Cechą charakterystyczną są większe nawarstwienia w wierzchołkowej partii wydmy. W miarę przesuwania się po stoku w kierunku podmokłych łąk miąższość ich maleje.

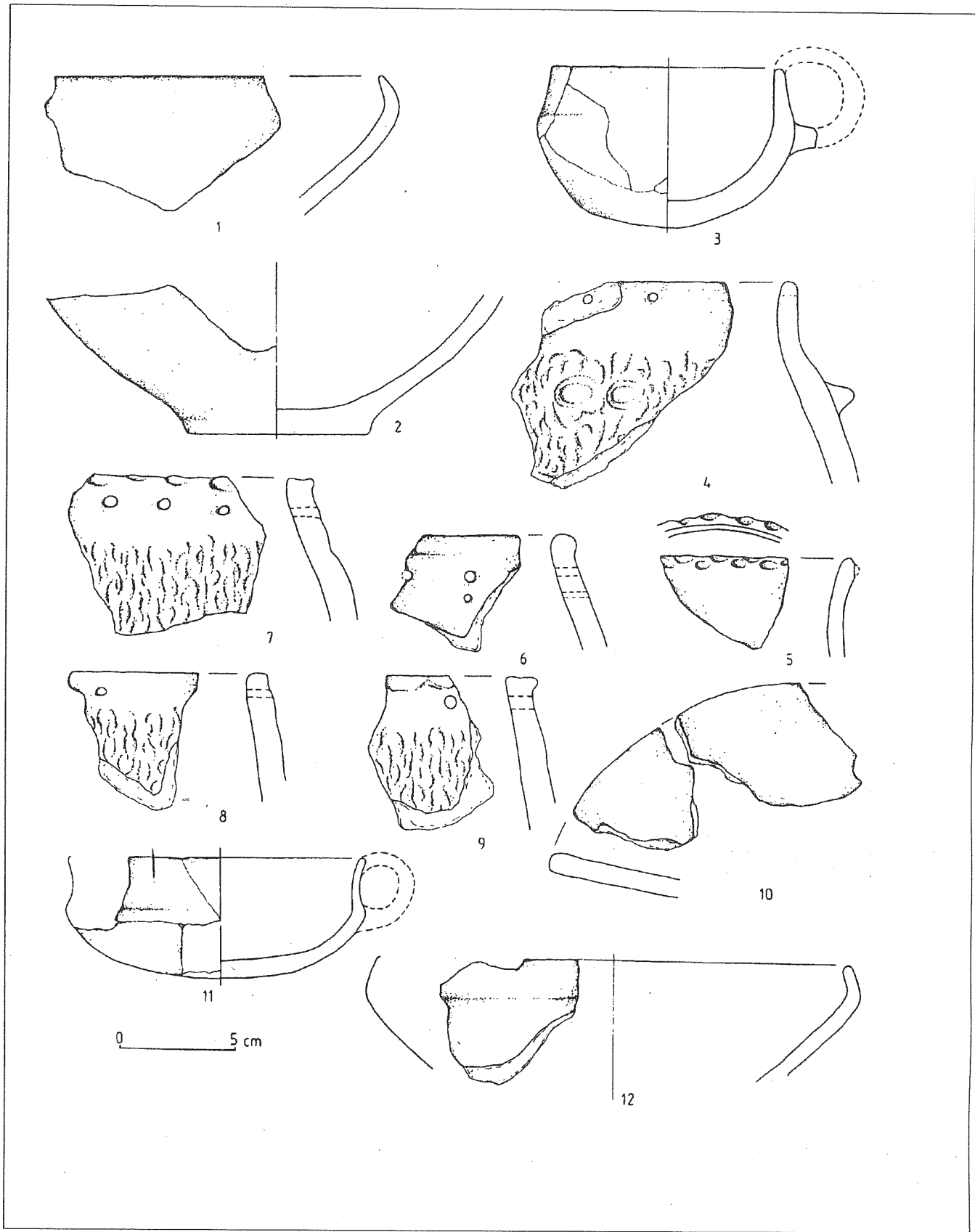
W trakcie omawianych badań odsłonięto 51 obiektów, z których większość to ślady po słupach. Łącząc niektóre z nich otrzymujemy zarysy regularnych budynków naziemnych. Najbardziej przekonująca jest tu prostokątna chata o wymiarach 5,1x4 m, wytyczona przez 8 dołków postłupowych²¹. Z innym typem obiektów wiążą się zapewne 2 słupy umieszczone w przeciwległych końcach długiej jamy (380x100 cm) — obiekt 60. Poza tym stwierdzono liczne obiekty o nieregularnych kształtach i wypełniskach. Ich rozmiary są zbliżone do przedziału 150—210x100—150 cm, a wypełniska zawierają bardzo mało materiału zabytkowego. Niektóre z nich ze względu na znaczną ilość spalenizny i węgla można interpretować jako paleniska — np. obiekt 18. Ciekawe okazały się także obiekty 32, 33 i 34. Były to niewielkie jamy (70x40 cm, 64x40 cm, 64x46 cm) wypełnione zbryloną polepą otoczoną intensywną spalenizną. Poszczególne kawałki polepy nosiły ślady odcisków belek drewnianych lub bierwion. Głębokość tych obiektów była niewielka — 25, 22 i 30 cm.

W górnej partii stoku odsłonięto interesujące skupisko luźno rozmieszczonych kamieni, niekiedy znacznych rozmiarów. Między nimi wystąpiły skupiska fragmentów naczyń, sugerujące ich intencjonalne umieszczenie właśnie w tym miejscu. Sprawiały one wrażenie jakby rozgniecionych. Po rekonstrukcji okazało się, że były to zarówno naczynia wazowate (ryc. 3, c) jak i garnkowate (ryc. 3, c—b), z których jedno zwraca szczególną uwagę ze względu na znaczne rozmiary (ryc. 3, a).

Ogólnie można stwierdzić, że cały materiał ruchomy ze stan. 5 jest bardzo podobny do pozyskanego ze stan. 1. Dotyczy to w pierwszym rzędzie ceramiki, która zarówno pod względem technologicznym, jak i typologicznym jest bardzo zbieżna. Dominują tu garnki o chropowatych i szorstkich powierzchniach, zdobione rzędami dziurek pod krawędzią wylewu. Częste są fragmenty mis, talerzy—placków oraz naczyń wazowatych i czerpaków. Z zabytków wydzielonych na uwagę zasługują fragmenty skorodowanych przedmiotów żelaznych, w tym zwłaszcza okucie (?) w formie sztabki z nitem brązowym.

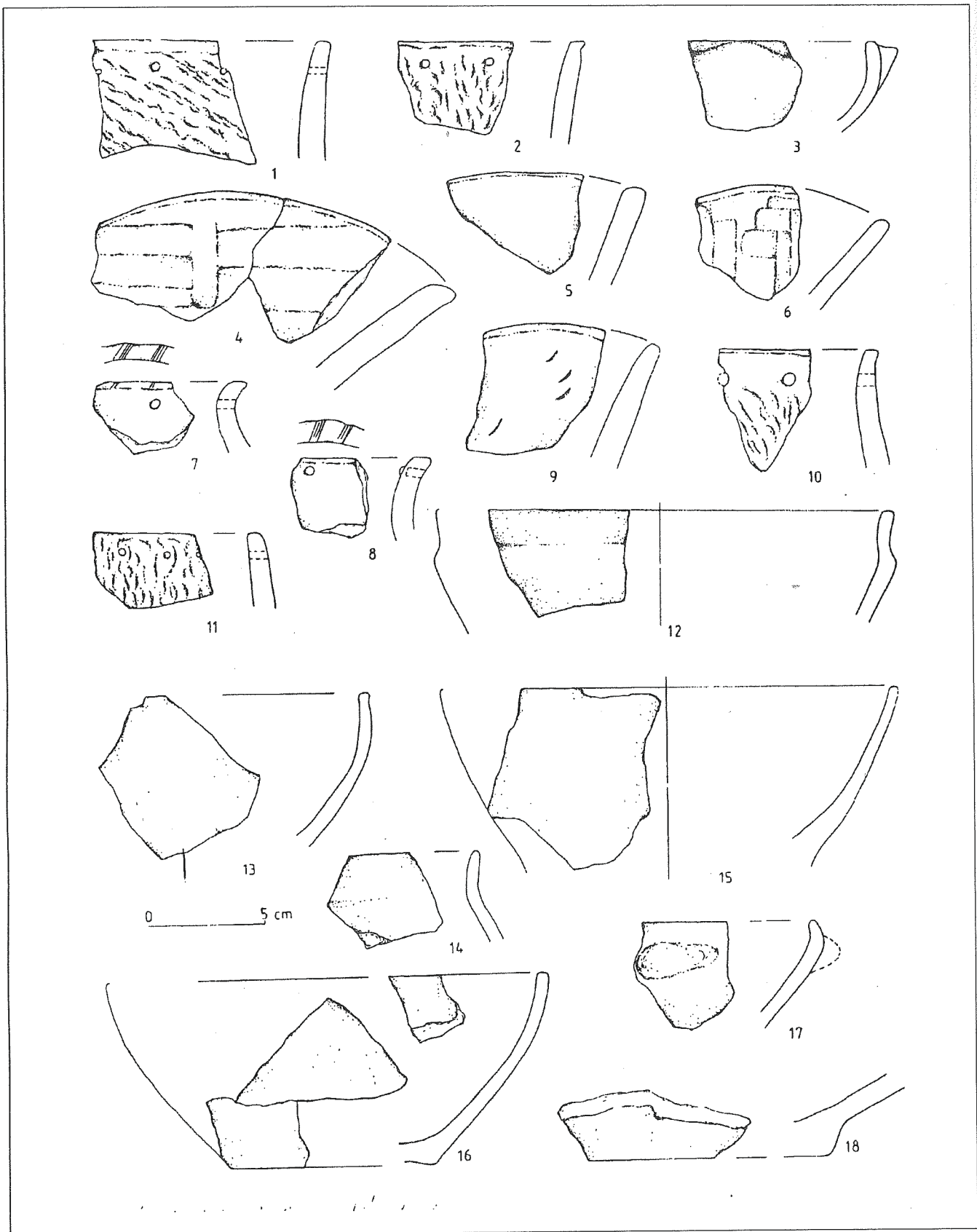
Chronologia omawianej osady zamyka się w III fazie grupy tarnobrzesckiej. Ciekawe będzie porównanie nate-

ruga
 zonu
 splo-
 naj-
 alów
 ienie
 dniej
 omi-
 owi-
 wa-
 nego
 40/60
 ra do
 orsz-
 eczą
 wierz-
 ę po
 leje.
 tów,
 które
 azie-
 ątna
 lków
 zape-
 icach
 wier-
 wy-
 ziału
 rdzo
 głędu
 ować
 y się
 70x40
 olepą
 wałki
 bier-
 5, 22
 pisko
 roz-
 w na-
 łaśnie
 iecio-
 ówno
 yc. 3,
 ę ze
 my ze
 an. 1.
 ówno
 n jest
 atych
 ziurek
 tale-
 aków.
 nenty
 aszcza

Tabl. I. Białobrzegi, woj. Rzeszów, stan. 1A. Wybór ceramiki z badań w 1985 roku. Obiekt 127 (10) i 128 (1-2) oraz z warstwy kulturowej. (pozostałe)

Taf. I. Białobrzegi, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 1A. Keramikauswahl von Untersuchungen 1985. Objekt 127 (10) und 128 (1-2) und aus der Kulturschicht (die restlichen).

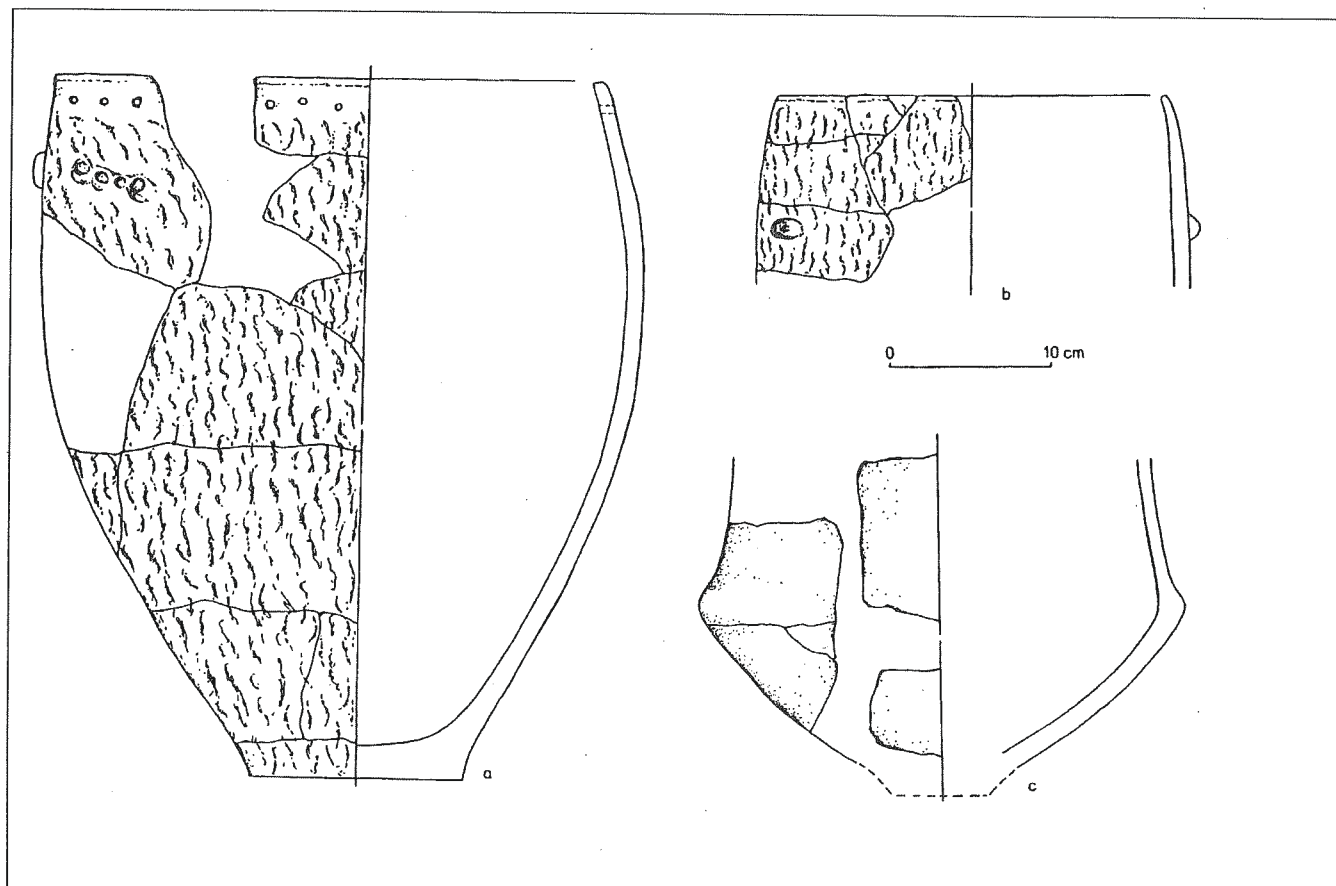
Tabl. II. Białobrzegi, woj. Rzeszów, stan. 1A. Wybór ceramiki z badań w 1985 roku. Objekt 115 (12) i warstwa kulturowa (pozostałe).

Taf. II. Białobrzegi, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 1A. Keramikauswahl aus Untersuchungen 1985. Objekt 115 (12) und Kulturschicht (die restlichen).

Ryc. 3
Abb.

riałów
w tym
mniej
trowa
de w
stroni
dzo d
Możn
niczyn

C
2. Ba
roku.
cment
Bezpo
dzenie
W cia
115 p
jest p
pada
W
(bezp
silnie
8 poc
by po
średni
do 75

Ryc. 3. Białobrzegi, woj. Rzeszów, stan. 5. Ceramika z osady (skupiska ceramiki wśród kamieni)

Abb. 3. Białobrzegi, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 5. Siedlungskeramik (Keramikanhäufungen unter Steinen)

riałów z obydwu osad białobrzeskich i prześledzenie w tym kontekście stosunków osadniczych. Warto wspomnieć, że nie są to jedyne stanowiska z tego czasu zarejestrowane w tej miejscowości. Na uwagę zasługuje tu przede wszystkim jeszcze stan. 10, położone po przeciwnej stronie Wisłoka, na którego powierzchni znaleziono bardzo dużą ilość ceramiki, charakterystycznej dla III fazy. Można tu więc mówić o swego rodzaju kompleksie osadniczym, zasługującym na dalsze badania.

Chodaczów, gm. Grodzisko Dolne, stan. 2. Badania na tym stanowisku prowadzono w 1986 i 1988 roku. Do tej pory znane ono było w literaturze jako cmentarzysko, z którego wyeksplorowano 1 pochówek²². Bezpośrednią przyczyną podjęcia wykopalisk było stwierdzenie ciągłego niszczenia grobów przez głęboką orkę²³. W ciągu dwóch sezonów przebadano 344 m², osłaniając 115 pochówków. Szczegółowe sprawozdanie z tych badań jest przedstawione w innym miejscu²⁴. Dlatego też tu wypada ograniczyć się jedynie do rzeczy najistotniejszych.

Wśród odkrytych grobów 3 to pewne groby jamowe (bezpopełnicowe) i 1 domniemany (może to być jednak silnie zniszczony grób popełnicowy — nr 67) oraz 8 pochówków uznanych za szkieletowe. Pozostałe to groby popełnicowe. Były one wkopywane dość płytko — średnia głębokość spągu — 34 cm, a waha się ona od 10 do 75 cm. W zdecydowanej większości ich jedyny inwen-

tarz stanowi popełnica. Jedynie w 4 przypadkach (groby 9, 27, 41 i 50) stwierdzono przykrycie urny misą. Należy jednak pamiętać o silnym stopniu zniszczenia górnych partii grobów. Przystawki, czy raczej naczynia towarzyszące, stwierdzono w 11 grobach (4, 13a, 24 — 2 naczynia, 44 — 3 naczynia, 47, 48, 53, 69, 72 i 88). W grobie 47 mała miseczka leżała na kościach wewnątrz popełnicy, w pozostałych przypadkach przystawki znajdowano obok nich. Ponadto w grobie 19 zarejestrowano zarówno misę, jak i przystawkę. W roli popełnic wystąpiły: garnki o gładkich, brunatnych powierzchniach i esowatym profilu, garnki o powierzchniach brunatnych, chropowatych i regularnie obmazywanych palcami, naczynia wazowate chropowate poniżej załomu brzuśca oraz inne naczynia wazowate z mniej lub bardziej zaznaczonym załomem. Przedmioty brązowe znaleziono jedynie w 3 grobach popełnicowych (83, 92 i 107). W jednym przypadku był to fragment szpili z główką rozklepaną i zwiniętą w uszko, tkwiący wśród kości główką do dołu (grób 92). W drugim wystąpiły aż 3 przedmioty (grób 107) — szpila bez główki oraz 2 skręty z wąskiej taśmy. Natomiast w trzecim grobie znaleziono jedynie fragmenty bransolety z taśmy. We wszystkich przypadkach zabytki te wyeksplorowano z popełnic.

Drugą grupę pod względem ilości stanowią groby szkieletowe — 7% całości (nr 7, 58, 68, 95, 102, 104, 109 i 110). Były one wkopywane głębiej — od 25 do 64 cm.

średnio 47 cm (dotyczy spągów). Dlatego są lepiej zachowane. Ich inwentarz stanowiły przedmioty brązowe i ceramika. Jamy grobowe, podobnie jak w pochówkach urnowych, nie były czytelne. Kości rejestrowano jedynie w pobliżu brązów. Za groby szkieletowe uznano także zgrupowania małych naczyń, pozbawionych kości, znajdujących obok siebie i w oddaleniu od innych obiektów. Czasami określa się je jako „groby bez śladów pochówka”²⁵. Tymczasem charakter wyposażenia, głębokość zalegania oraz planigrafia wskazują jednoznacznie, że są to takie pochówki jak ewidentne groby szkieletowe z brązami. Wydaje się, że ograniczanie tego typu grobów jedynie do najbogatszych inwentarzy zdecydowanie zawęży problematykę. Niewiele da się powiedzieć o orientacji i układzie grobów tego typu. Jedynie w przypadku grobu 58 można domniemywać (układ zabytków), że zmarły ułożony był w pozycji wyprostowanej w kierunku południowy-zachód na północny-wschód. Cechą tych grobów jest pewna odmienność i bogactwo wyposażenia (grób 7 — 5 naczyń, 58 — 2 naczynia i 8 „brązów”, 68 — 4 naczynia i 3 „brązy”, 95 — 2 naczynia, 102 — 5 naczyń, i 4 „brązy”, 104 — 2 naczynia i 2 „brązy”, 109 — 1 naczynie miniaturowe, 110 2 naczynia). Z przedmiotów brązowych zwracają uwagę bransolety tordowane z okrągłego drutu, mające walor wyznacznika chronologicznego²⁶, bransolety wielozwojowe z płaskiej taśmy i skręty-pierścienie. Natomiast ceramika reprezentuje formy i ornamentykę typowe dla starszego odcinka I fazy grupy tarnobrzeskiej²⁷.

Ostatnią grupą grobów są pochówki jamowe. Jeżeli grób 67 uznać za właśnie taki, to można tu wyróżnić 2 odmiany. Pierwsza z nich, reprezentowana właśnie przez ten obiekt, to skupisko przepalonych kości przykrytych odwróconą do góry dnem misą. Jama grobowa jest nieczytelna. Druga zaś, to pochówki jamowe w pełnym tego słowa znaczeniu, z czytelnymi zarysami jamy, kształtu owalnego o wymiarach 70—80x40—50 cm. Na cmentarzysku w Chodaczowie stwierdzono 3 takie obiekty (nr 87, 99 i 101). W każdym z nich jako wyposażenie wystąpił tylko jeden przedmiot brązowy, leżący wśród kości. W jednym przypadku była to masywna bransoleta z końcami zachodzącymi na siebie, niezdobiona (grób 101), a w dwóch pozostałych szpile. Spągi grobów jamowych zarejestrowano na głębokościach 24—50 cm.

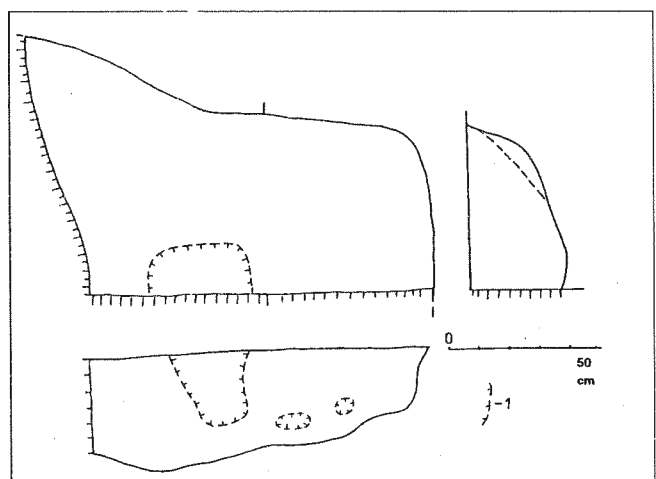
Zdecydowana większość materiałów z omawianego cmentarzyska pochodzi z fazy I grupy tarnobrzeskiej²⁸. Najwięcej analogii zarówno do typów grobów, jak i ich wyposażenia można wskazać na „sąsiednich” cmentarzyskach w Paluchach²⁹ i Manasterzu³⁰, woj. Przemysł oraz Grodzisku Dolnym³¹ i Wierzawicach³², woj. Rzeszów. Najstarsze zabytki z Chodaczowa odpowiadają horyzontowi B, odnoszonemu do HaA2-HaB1 (garnki o gładkich powierzchniach, kubki z ostrymi załamami, profilowane misy bransolety tordowane i masywne ze sztabki brązowej oraz wielozwojowe, groby szkieletowe i jamowe oraz niektóre popielnicowe)³³. Następną serią reprezentuje horyzont B/C i C, datowany na HaB1/HaB2-HaB3 (groby popielnicowe z garnkami chropowacnymi o esowatych

profilach, profilowane misy). Są tu jednak i materiały młodsze — np. popielnica z grobu 29 zdobiona w stylu waz nadszańskich³⁴, czy pochodzące z warstwy humusowej fragmenty ceramiki z dziurkami pod krawędzią³⁵. Wzajemny stosunek tych elementów chronologicznych nie jest jeszcze jasny.

W trakcie dotychczasowych badań uchwycono północną, zachodnią i prawdopodobnie południową granicę nekropoli. Wyraźniej kontynuacji grobów należy się spodziewać w części północno-wschodniej i wschodniej, które nie są dostępne do badań.

Prace zabezpieczające na innych stanowiskach. W ramach stałego dozoru konserwatorskiego prowadzono inspekcje terenowe stanowisk szczególnie narażonych na zniszczenie, ze względu na swą lokalizację na piaszczystych wydmach lub w terenie zabudowanym. W większości przypadków zbędne były dalsze etapy pracy archeologa, jednak na dwóch stanowiskach konieczne stało się przeprowadzenie drobnych badań zabezpieczających. Chodzi tu o stan. 15 w Budach Łańcuckich, gm. Białostrzegi i stan. 1 w Dąbrówkach, gm. Czarna.

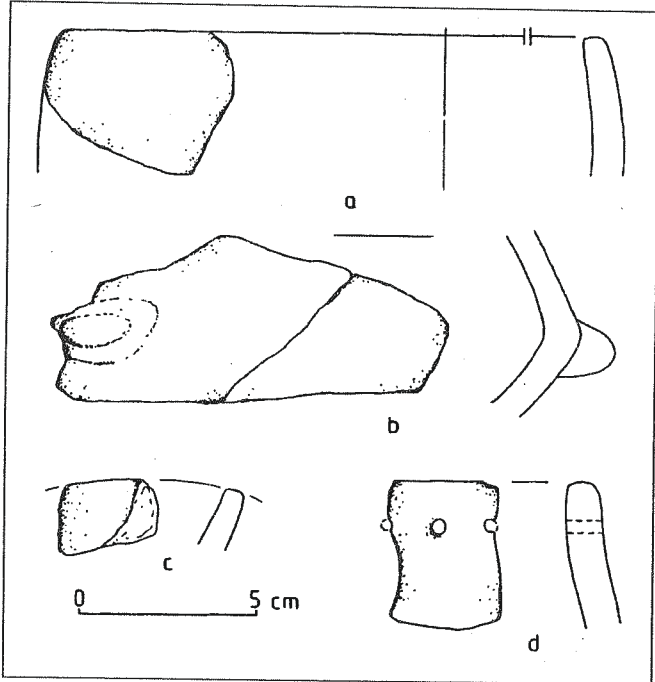
Pierwsze z tych stanowisk jest dużą (rozległą) osadą zlokalizowaną na terasie nadzalewowej Wisłoka. Zostało ono odkryte w trakcie badań powierzchniowych AZP³⁶. W związku z rozbudową szkoły, leżącej właśnie w obrębie tego stanowiska, konieczne były nadzory. W ich trakcie pozyskano pewną ilość materiału ruchomego w postaci ceramiki oraz zadokumentowano jeden obiekt, odsłonięty w wykopie c.o. Była to jama o jednolitym, nieckowatym wypełnisku. Jej kształt jest trudny do zrekonstruowania (obiekt zniszczony). Uchwycone wymiary to 115x90 cm i głębokość do 40 cm (ryc. 4). Na inwentarz składały się drobne fragmenty ceramiki, w tym: części brzegowe naczyń garnkowatych, w jednym przypadku zdobione ornamentem dziurek pod krawędzią (ryc. 5, a, d), fragment

Ryc. 4. Budy Łańcuckie, woj. Rzeszów, stan. 15. Rzut poziomy i profile obiektu nr 1. 1 — granica zniszczenia i wkopów.

Abb. 4. Budy Łańcuckie, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 15. Grundriss und Profile des Objekts Nr. 1. 1 — Grenze von Eingrabungen und Zerstörungen

wazy z guzkiem na największej wydętości (ryc. 5, b) oraz części talerzy-placków (ryc. 5, c). Materiał ten pozwala na zasugerowanie chronologii w ramach III fazy rozwojowej grupy tarnobrzesckiej.

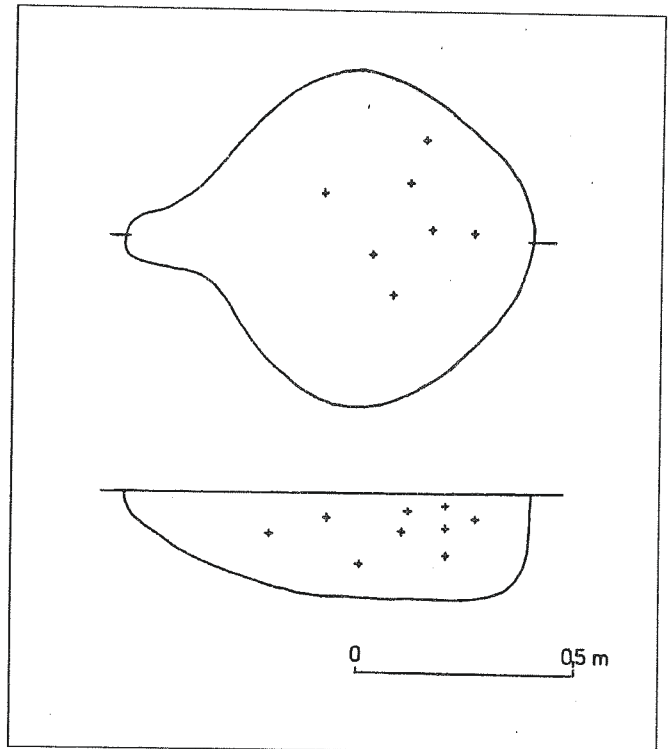
Ryc. 5. Budy Łańcuckie, woj. Rzeszów, stan. 15. Materiał zabytkowy z obiektu nr 1.

Abb. 5. Budy Łańcuckie, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 15. Historischer Stoffa us dem Objekt Nr. 1.

Drugie z wymienionych stanowisk — Dąbrówki, stan. 1 jest znaną z literatury³⁷ osadą. Niestety jest ono prawie całkowicie zniszczone przez wybieranie piasku. Materiał zabytkowy prawie nie występuje na jego powierzchni. W czasie inspekcji przeprowadzonej w 1987 roku natrafiono na jeden obiekt, który zadokumentowano i wyeksplorowano. Była to prawie okrągła jama o średnicy około 80 cm i głębokości 25 cm (ryc. 6). W wypełnisku stwierdzono drobne fragmenty ceramiki oraz węgle drzewne. Chronologia tych materiałów to zapewne także faza schyłkowa grupy tarnobrzesckiej.

Badania stanowiska grupy tarnobrzesckiej poza doliną Wisłoka

Albigowa, gm. Łańcut, stan. 44. Stanowisko to leży na stoku małej doliny w terenie wyżynnym, lessowym, o dużym stopniu ekspozycji. Prace interwencyjne przeprowadzono na skutek informacji M. Głuszka, który powiadomił o odsłanianiu obiektów z materiałem ceramicznym na swojej parceli³⁸. Drobne badania przeprowadzono w czerwcu 1988 i sierpniu 1989. Uzyskano informacje o 6 obiektach, z których najciekawsze są jamy 1—3. Jama 1 na głębokości 60 cm (poziom odkrycia) miała kształt owalny o wymiarach 70x100 cm, a jej głębokość dochodziła do 20 cm. Wypełnisko stanowiła bardzo twarda gleba lessowa z fragmentami ceramiki, drobnymi węglami i kamieniami. Jama 2 pozbawiona była materiału

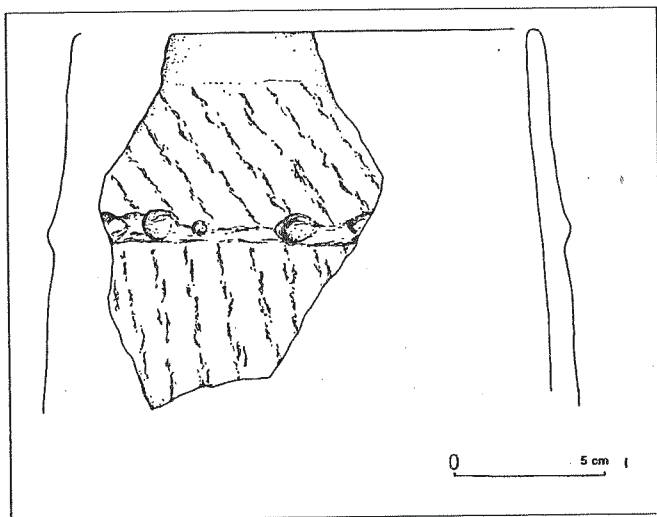

Ryc. 6. Dąbrówki, woj. Rzeszów, stan. 1. Rzut poziomy i profil obiektu grupy Tarnobrzesckiej. Zaznaczono węgiel drzewny.

Abb. 6. Dąbrówki, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 1. Grundriss und Profil des Objekts der Tarnobrzeg-Gruppe. Die Braunkohle wird markiert.

zabytkowego, miała kształt owalny o wymiarach 90x150 cm. Jej wypełnisko dochodziło do głębokości 40 cm. Jama 3 była czytelna jako okrągłe zaciemnienie o średnicy 80 cm. W jednolitym wypełnisku, dochodzącym do głębokości 60 cm, znaleziono fragmenty ceramiki i węgle drzewne. Pozostałe obiekty zdołano zarejestrować jedynie w częściach, stąd dokładniejszy opis jest niemożliwy. Uzyskany materiał zabytkowy pozwala datować tę osadę na III fazę grupy tarnobrzesckiej. Świadczy o tym ceramika — między innymi fragmenty naczyń garnkowatych o chropowatych powierzchniach, z listwami w górnej części (ryc. 7), czasami zdobione dodatkowo rzędami dziurek pod krawędzią, jak i obecność skorodowanych przedmiotów żelaznych³⁹.

Ostrowy Tuszowskie, gm. Cmolasy, stan. 1. Jest to znana, badana w 1962 roku osada⁴⁰. Interwencję przeprowadzoną w 1988 roku spowodowało stwierdzenie w trakcie badań AZP⁴¹ niszczenie stanowiska przez wybieranie piasku. W toku prac ratowniczych wykonano plan wybieżysk z zaznaczeniem występowania ceramiki, oczyszczono i zadokumentowano odpowiednie profile oraz założono wykopy sondażowe w miejscu stwierdzenia istnienia obiektów. Zlokalizowano 5 jam: 1/88 — czytelna jedynie w części, pozostała zniszczona. W rzucie poziomym najprawdopodobniej owalny kształt o wymiarach 120x70 cm (część zachowana). Wypełnisko, sięgające do głębokości 110 cm było niejednolite — warst-

Ryc. 7. Albigowa, woj. Rzeszów, stan. 44. Fragment ceramiki z osady

Abb. 7. Albigowa, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 44. Siedlungskeramikfragment.

wy górne to piasek szarobrunatny, środkowe to gleba piaszczysta ciemniejsza z licznymi wtrętami węgielków drzewnych oraz dolne to piasek jasnoszary. W wypełniku spora ilość ceramiki.

2/88 — niewielkie zaciemnienie, owalne o wymiarach 30x28 cm, sięgające do głębokości 30 cm. W jednolitym, brunatnym wypełniku niewielka ilość ceramiki.

2A/88 — przylegająca do obiektu poprzedniego. Było to owalne zaciemnienie o średnicy 20 cm, sięgające do 12 cm głębokości. Charakter wypełnika pozbawionego ceramiki oraz jego kształt sugerują, że był to dół posłupowy.

3/88 — uchwycona jedynie w części. Było to prawdopodobnie owalne zaciemnienie ze znaczną zawartością węgla drzewnego, brak materiału zabytkowego. Uchwycone wymiary to 100x80 cm i głębokość do 30 cm od poziomu odkrycia.

4/88 — nieregularna jama o wymiarach 140x100 cm, z niejednolitym wypełnikiem — w górnej partii jaśniejszym, w dolnej ciemniejszym ze sporą zawartością węgla drzewnego. Głębokość sięgała 32 cm od poziomu odkrycia. Inwentarz zabytkowy stanowią drobne fragmenty ceramiki.

Materiał ruchomy uzyskany w trakcie prac w 1988 roku jest dość jednorodny. Reprezentuje on III fazę grupy tarnobrzeskiej⁴², co jest zgodne z wcześniejszymi ustaleniami, dokonany na podstawie badań z 1962 roku⁴³. Na uwagę zasługują tutaj fragmenty garnków z dziurkami pod krawędzią (tabl. III, 1, 4, 5, 11) ze specyficzną cechą nie przekuwania tych otworów do końca, co daje charakterystyczne zgrubienie od wewnętrznej strony naczynia. Liczne są także fragmenty talerzy-placków (tabl. III, 7, 12—13), w tym z odciskami paznokciowymi na powierzchni (tabl. III, 8). Do zabytków rzadziej spotykanych należy przęślik (tabl. III, 3) i mały kubek-czerpak (tabl. III, 2), nawiązujący do często występującego typu I/1/a, w jego odmianie o prostych ściankach⁴⁴.

Osada na stanowisku 10 w Siedliskach, gm. Lubenia

Stanowisko to zostało odkryte w trakcie badań AZP w 1989 roku. Zwrócono wówczas uwagę na bardzo licznie występujący, dość interesujący materiał ceramiczny⁴⁵. Fakt ten, w połączeniu ze zniszczeniami spowodowanymi głęboką orką, stał się bezpośrednią przyczyną podjęcia badań wykopaliskowych. Prowadzono je w 1989 i 1990 roku, przekopując powierzchnię 200 m².

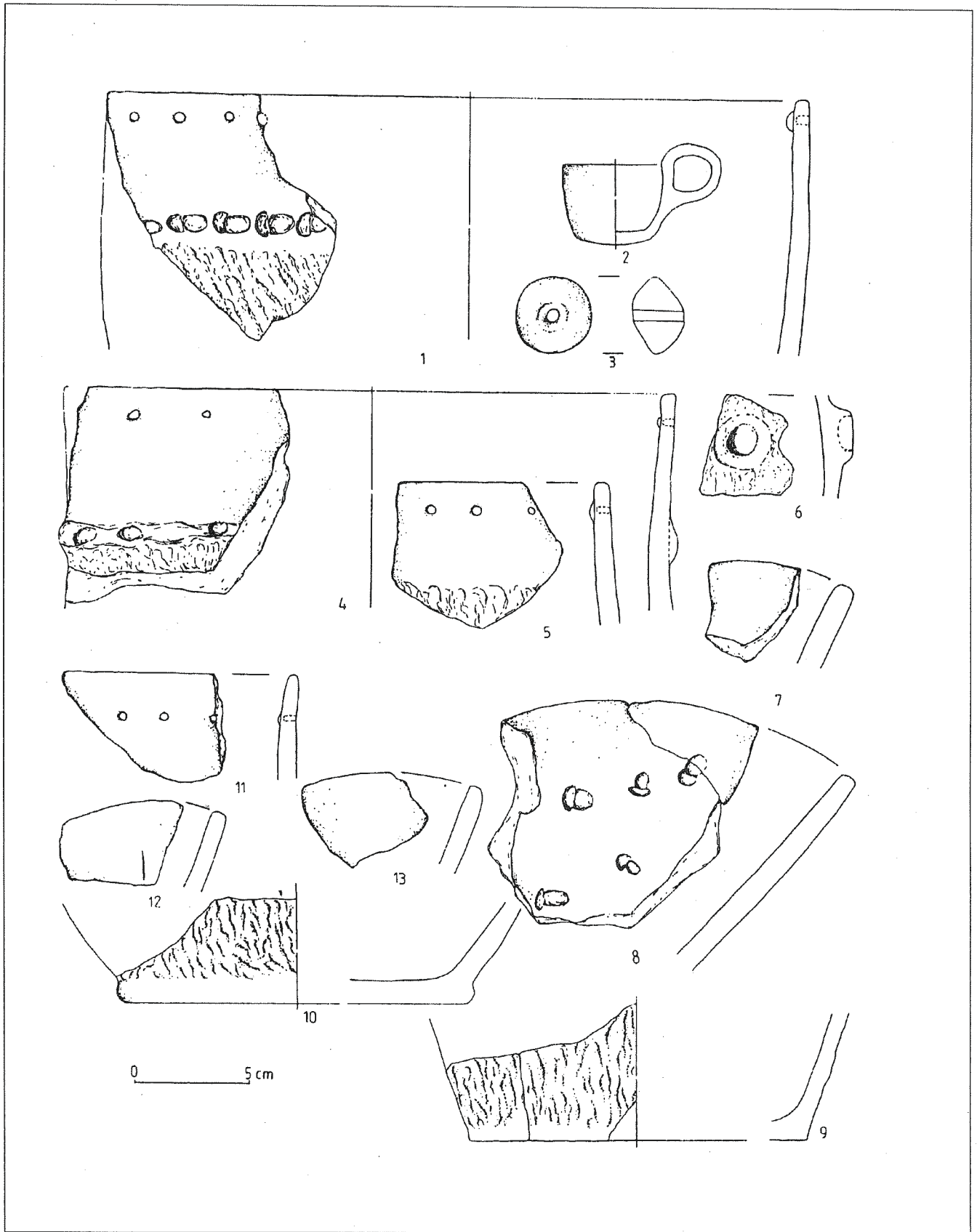
Osada ta leży na stoku i krawędzi małej doliny niewielkiego ciekła. Stopień ekspozycji jest niewielki (1—3%) przy stosunkowo dużej wartości względnej (8—15 m). W terenie tym dominują gleby bielcowe i pseudobielcowe, wytworzone na lessach i utworach lessowatych.

Badania w 1989 roku, skoncentrowane na kulminacji stoku (krawędź doliny) przyniosły jedynie odkrycie 9 słabo zachowanych obiektów. W tej partii stanowiska nie stwierdzono warstwy kulturowej. Natomiast w toku prac prowadzonych w 1990 roku odsłonięto dalszych 6 obiektów, które były lepiej zachowane i bogatsze w materiał zabytkowy. Pozyskano także sporą ilość ceramiki, pochodzącej z warstwy o charakterze spływowym, bowiem wykopy zlokalizowane były w niższych partiach stoku. Wszystkie odkryte obiekty można podzielić na 2 grupy. Pierwsza z nich (ryc. 8) jamy kształtu owalnego, kolistego lub do nich zbliżone, o wymiarach (średnicach) od 88 (obiekt 1) do 220x150 (obiekt 10) i 200x190 cm (obiekt 15). Ich głębokości sięgają od 20 do 60 cm, a wypełniska zawierają fragmenty ceramiki, drobną polepę i także węgielki drzewne. Kształt profilu można określić jako nieckowaty lub trapezowaty. Druga grupa to typowe dolki posłupowe (obiekty 6, 7, 8, 9), nie tworzące jednak rzadnego układu przestrzennego. Średnice ich wynoszą 14-24 cm, a głębokości 15-24 cm. Dolki te zanotować jedynie w szczytowych partiach stoku (badania 1989).

Wyjątkowy charakter ma odkryta w Siedliskach ceramika. Dotyczy to wszystkich elementów tradycyjnej analizy — taksonomii, zdobnictwa i technologii. Rozdrobniony materiał ceramiczny nie sprzyja wnioskowaniu typologicznemu. Mamy tu zaledwie kilka form: kubek o zaokrąglonym brzuścu z ornamentem ukośnych żłobków (ryc. 9 a), fragmenty naczyń wazowatych (?) o lejkowato rozchylonych, wysokich szyjkach (ryc. 9 b, f), garnki o chropowaconych powierzchniach i prostych wylewach (tabl. IV, 3, 13), przysadziste garnki o lekko wychylonych brzegach i chropowatych (tabl. V, 6) lub gładkich (tabl. V, 7), powierzchniach, misy z szerokimi krawędziami skierowanymi do wewnątrz (tabl. IV, 18-19, V, 8), delikatną czarękę (?) o wyraźnie zaznaczonej profilacji (tabl. IV, 17) oraz liczne talerze-placki (ryc. 9 g, tabl. IV, 5-8, V, 5, 11).

W zdobnictwie obok wymienionych już elementów (żłobki) zwracają uwagę guzki umieszczone tuż pod wylewem garnków (tabl. IV, 9, 15-16, V, 6, 9) oraz odciski plecionki (tabl. IV, 5-8) i paznokci (ryc. 9 g) na talerzach-plackach.

Technologię cechuje przede wszystkim dobry wypał oraz obecność dużej ilości domieszki tłuczni ceramicznego, przy braku innych jej kategorii. Rzadziej spotyka się domieszkę tłuczni kamiennego. Powierzchnie naczyń są w większości brunatne lub szarobrunatne. Szczególnie

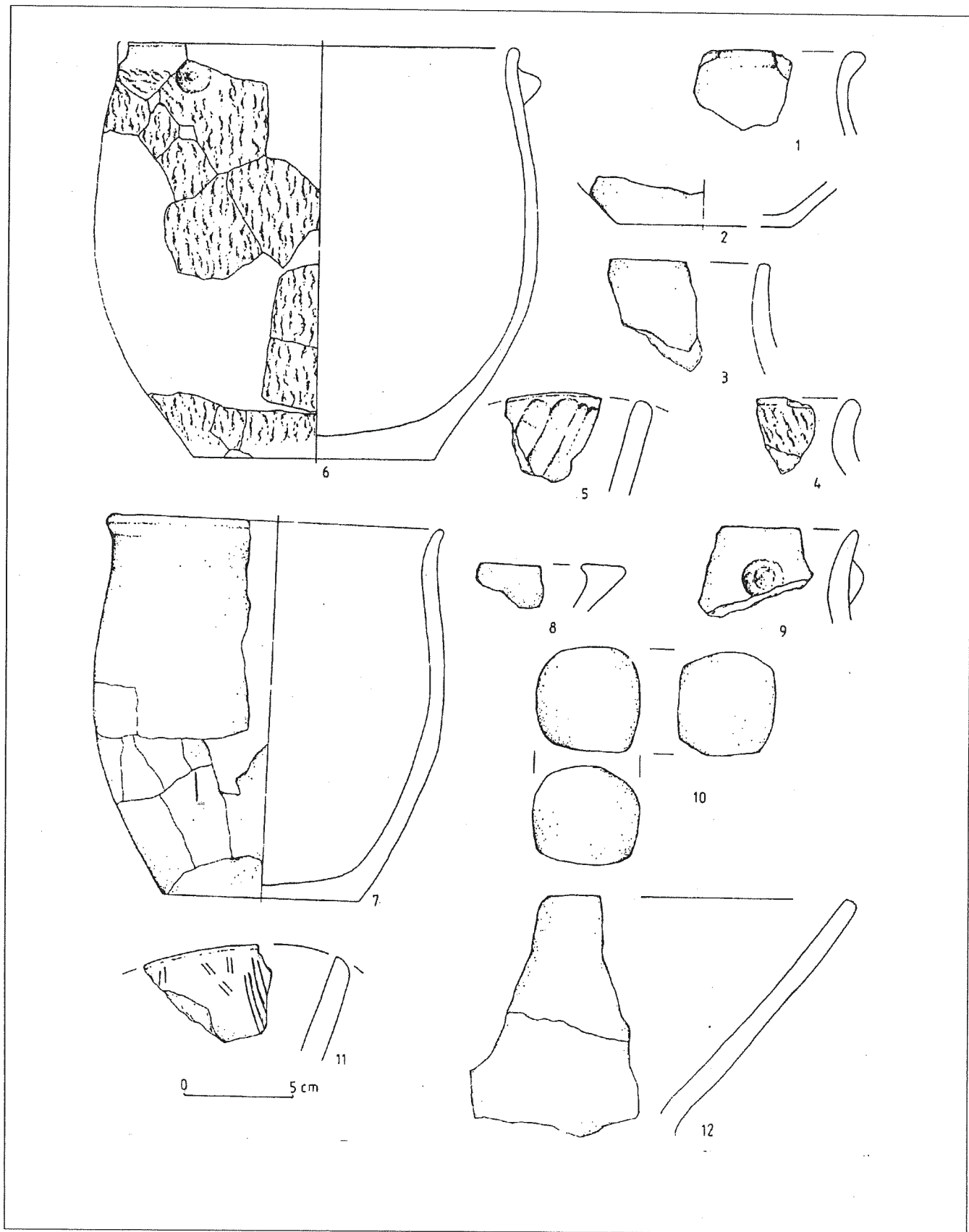
Tabl. III. Ostrowy Tuszowskie, woj. Rzeszów, stan. 1. Wybór ceramiki ze zniszczonych obiektów.

Taf. III. Ostrowy Tuszowskie, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 1. Keramikauswahl aus den zerstörten Objekten.

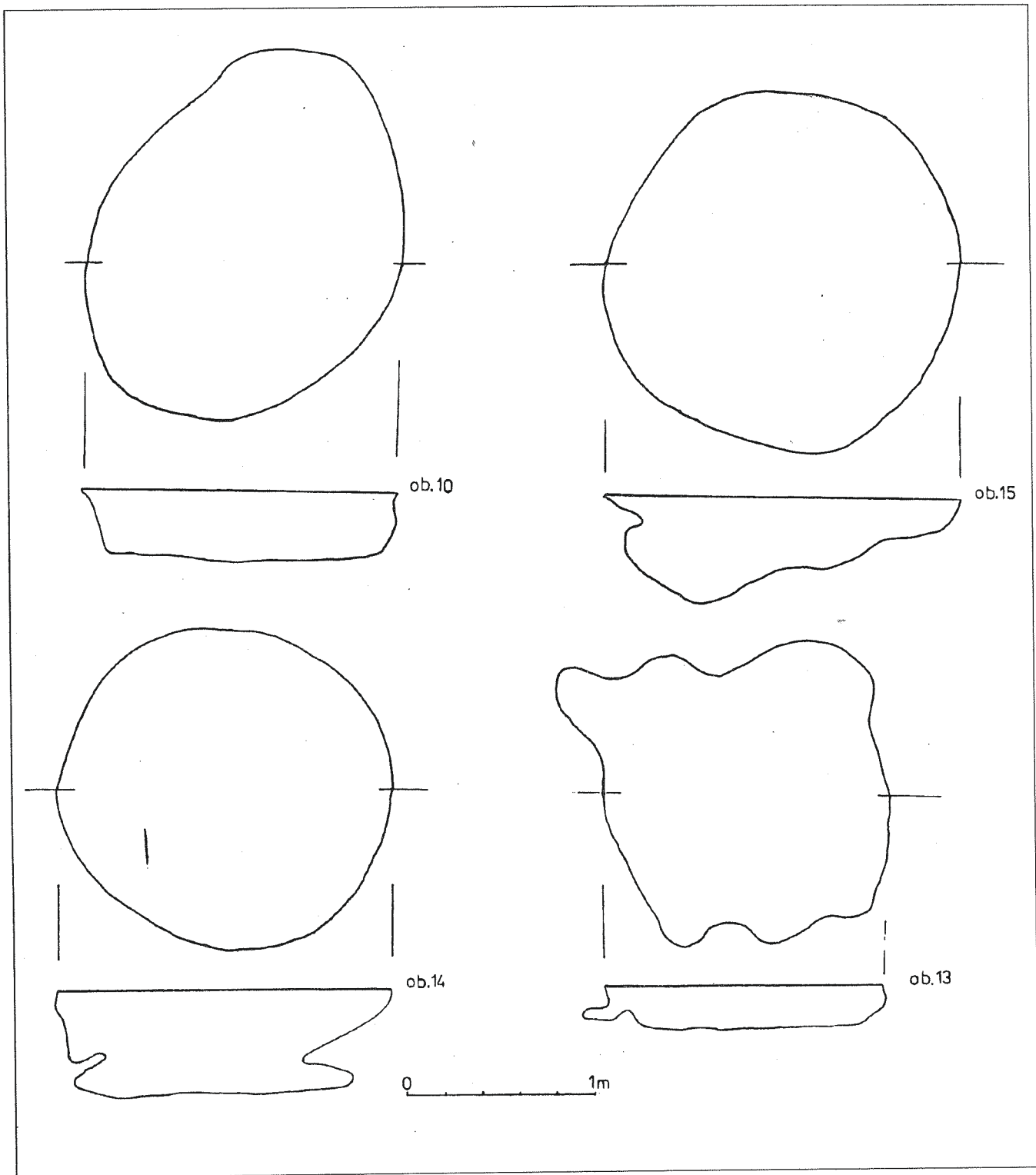
Tabl. IV. Siedliska, woj. Rzeszów, stan. 10. Materiał z badań w 1990 roku, pochodzący z warstwy kulturowej
 Taf. IV. Siedliska, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 10. Forschungsstoff 1990, aus der Kulturschicht

Tabl.
 — cer
 Taf. V
 restlic

Tabl. V. Siedliska, woj. Rzeszów, stan. 10. Materiał z badań w 1990 roku z obiektu nr 10. 10 — rozcieracz kamienny, pozostałe — ceramika.

Taf. V. Siedliska, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 10. Forschungsstoff 1990 aus dem Objekt Nr. 10. 10 — Steinzerreiber, die restlichen — Keramik.

Ryc. 8. Siedliska, woj. Rzeszów, stan. 10. Rzuty poziome i profile obiektów nr: 10, 13, 14, i 15

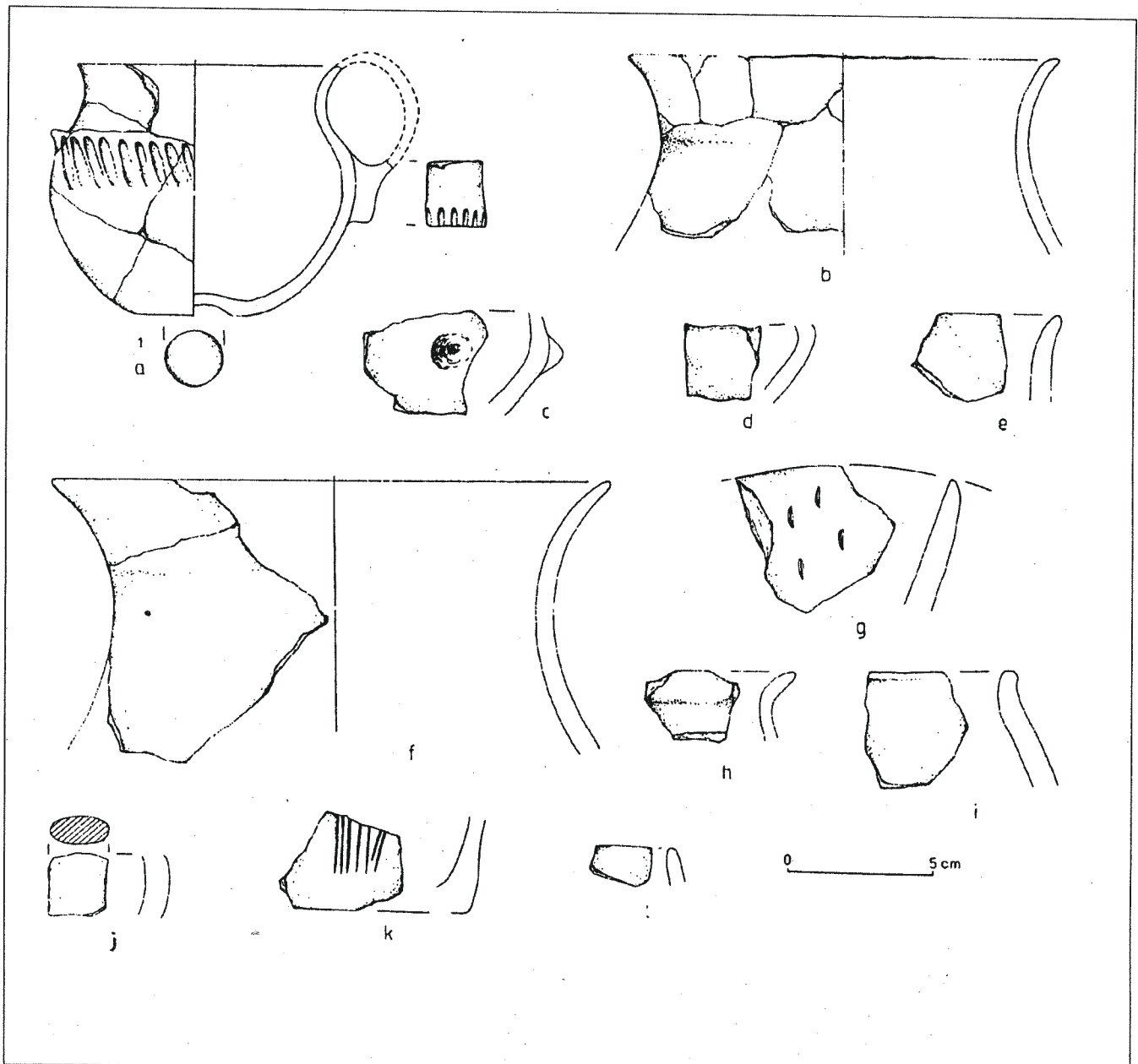
Abb. 8. Siedliska, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 10. Grundrisse und Profile der Objekte Nr. 10, 13, 14, 15

Ryc.
Abb.
f, k)

należ
zwyk
czyń.
tych

O
ment
(tabl.

O
mate
anal
dniow
zbież
powa
o prz

Ryc. 9. Siedliska, woj. Rzeszów, stan. 10. Ceramika z badań w 1989 roku obiekt 1 (a, h, d, e, i-j), obiekt 4 (b, f, k) i luźne (g, l)
 Abb. 9. Siedliska, Wojewodschaft Rzeszów, Fundstelle 10. Keramik aus den Forschungen 1989. Objekt 1 (a, h, d, e, i-j), Objekt 4 (b, f, k) und lose (g, l)

należy podkreślić obecność ceramiki czernionej oraz niezwykle staranne wygładzanie powierzchni niektórych naczyń. Dotyczy to głównie fragmentów wysokich lejkowatych szyjek.

Obok ceramiki naczyniowej znaleziono jedynie fragment prześlika (tabl. IV, 4), oraz rozcieracz kamienny (tabl. V, 10).

Określenie chronologiczne, a nawet kulturowe, tego materiału jest trudne ze względu na brak precyzyjnych analogii wśród innych materiałów z terenu Polski południowo-wschodniej. Występują tu wprawdzie elementy zbieżne z grupą tarnobrzeską (talerze-placki, garniki chropowaczone o prostych wylewach), ale nie one decydują o przynależności kulturowej. Są to bowiem cechy zazna-

czające się także i w innych grupach i kulturach wczesnej epoki żelaza⁴⁶. Szukając dalszych analogii, można wskazać na częste występowanie garnków z guzkami w górnej części w tzw. horyzoncie przedkusztanowickim⁴⁷. Tam też można się doszukać naczyń bliskich stylistycznie naszemu kubkowi z jamy 1. Odpowiadają mu także niektóre naczynia kultury kyjatyckiej, gdzie spotyka się także misy z szerokimi krawędziami oraz naczynia z poziomo wywiniętymi brzegami, podobnie do fragmentu znalezionego w Siedliskach (tabl. V, 14)⁴⁸. Wysokie wywinięte szyjki naczyń wazowatych (?) są analogiczne do waz typu Villanova, występujących w wielu grupach kulturowych⁴⁹. Są one np. bardzo bliskie, także ze względu na technologię, niektórym, naczyniom ze stan. 8 w Przeworsku, woj.

Przemysł⁵⁰. Ważne są także analogie do słowackich materiałów typu Stretavka⁵¹ (naczynia wazowate, ornament żłobków, talerze-placki i misy). Konieczne jest wymienienie w tym miejscu materiałów z osady w Hłomczy, woj. Krosno, której przynależność kulturowa nie jest także jasna⁵². Precyzyjne analogie dotyczą tu w pierwszym rzędzie przysadzistych garnków. Warto dodać, że odkryte tam obiekty są prawie identyczne do scharakteryzowanych wyżej z Siedlisk.

Biorąc pod uwagę wszystkie dotychczasowe ustalenia można zasugerować chronologię omawianej osady od przełomu HaB i HaC (kultury kyjatycka, zespoły przedkuztanowickie) po HaD (Stretavka, krąg scytotracki). Zdecydowanie należy jednak odrzucić możliwość łączenia jej z grupą tarnobrzeską, w klasycznym ujęciu⁵³. Problematyka badawcza związana z jej schyłkową fazą jest jeszcze daleka od wyjaśnienia⁵⁴. Dotyczy to zwłaszcza obszaru Pogórzy i Beskidów, gdzie należy się liczyć z silniejszymi niż przypuszczano oddziaływaniami południowymi i południowo-wschodnimi. Elementy te być może reprezentuje właśnie osada w Siedliskach, położona na krawędzi Pogórza Dynowskiego.

Prowadzone w latach 1985-1990 badania dostarczyły jak widać interesujących danych wzbogacających problematykę badań nad epoką brązu w wczesną epoką żelaza. Kierunek ten, koncentrujący się na słabiej do tej pory poznanych zagadnieniach, powinien być nadal kontynuowany.

Przypisy

¹ K. Moskwa, *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów 1976; Grupa tarnobrzaska kultury łużyckiej, *Materiały z konferencji 12-14 listopada 1986 w Rzeszowie*, Rzeszów 1989.

² S. Czopek, J. Nogaj, *Mikroregion osadniczy grupy tarnobrzaskiej w dolinie Wisłoka w świetle dotychczasowych badań*, (w:) Grupa ..., s. 343-373.

³ Wszystkie miejscowości, w których prowadzono badania leżą w woj. rzeszowskim.

⁴ S. Czopek, J. Nogaj, op. cit., s. 343 i n., zwłaszcza ryc. 2-6.

⁵ Badania na tym stanowisku prowadzili pod kierunkiem autora studenci archeologii UMCS w Lublinie — Krystyna Koza i Grzegorz Wronowski.

⁶ A. Gardawski, *Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce*, „Mat. Star” t. V. s. 1-189; A. Kempisty, *Schyłek neolitu i początek epoki brązu na Wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami*, Warszawa 1978, ryc. 200-210, 224-238, 260-268; W. Blajer, *Stan badań nad południowym zasięgiem kultury trzcinieckiej*, „AAC” t. XXIV, 1985, s. 65 i n. ryc. 4-5.

⁷ Ibidem. Por. też materiały wczesnej fazy grupy tarnobrzaskiej — K. Moskwa, op. cit., s. 87-93 i n.; A. Krauss, *Poglądy na kształtowanie się kultury łużyckiej w południowo-wschodniej Polsce*, „Mat. Arch.” t. XVII, 1977, s. 5 i n.; S. Lewandowski, *Cmentarzysko epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Paluchach*, woj. Przemysł, „Spr. Arch.”, t. XXX, 1978, s. 129 i n..

⁸ J. Gancarski, *Wstępne sprawozdanie z badań osady trzci-*

niecko-otomańskiej na stanowisku nr 29 w Jaśle, województwo krośnieńskie, „AAC”, t. XXVII, 1988, s. 61-83, zwłaszcza ryc. 11, 2-3.

⁹ S. Czopek, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Białobrzegach*, woj. Rzeszów (stan. 1 i 5) w latach 1982-1984, „MSROA za lata 1980-1984”, Rzeszów 1991, s. 165-172.

¹⁰ Są to typowe obiekty odkrywane na wielu osadach — por. K. Moskwa op. cit., s. 250-251, 276-277, 310-313; B. Chomentowska, *Osada kultury łużyckiej grupy tarnobrzaskiej w Zawadzie, gmina Połaniec, woj. tarnobrzaskie w świetle dotychczasowych badań*, (w:) Grupa..., s. 325-341. *Obiekty z Białobrzegów* — S. Czopek, J. Nogaj, op. cit., ryc. 8-9.

¹¹ *Inwentarze ten zob.* — S. Czopek, *grupa tarnobrzaska kultury łużyckiej*. *Komentarz wystawy*, Rzeszów 1986, ryc. 29.

¹² Por. artykuł A. Nadachowskiego i M. Wolsana w niniejszym tomie.

¹³ K. Moskwa op. cit., s. 97-104; M. Gedl, *Die Tarnobrzeg-Gruppe der Urnenfelderkultur*, (w:) *Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas*. Symposium Liblice 21-25.10.1985. Praha 1987, s. 394; *tanże*, *Problemy grupy tarnobrzaskiej*, (w:) Grupa... S. 34.

¹⁴ Por. S. Czopek, *Z badań nad schyłkową fazą grupy tarnobrzaskiej*, (w:) Grupa ..., s. 241 i n.

¹⁵ Wcześniej odkryte figurki ornitomorficzne por. S. Czopek, *Glimiane figurki ptaszków z osady grupy tarnobrzaskiej (kultury łużyckiej) w Białobrzegach*, woj. Rzeszów, „Spr. Arch.”, t. XXXVIII, 1986, s. 209-215.

¹⁶ Por. B. Chomentowska, op. cit.

¹⁷ *Ceramika grupy tarnobrzaskiej i kultury pomorskiej występuje tu w tych samych zespołach*. Nigdzie nie stwierdzono też układów stratygraficznych między obiektami z ceramiką „pomorską” i bez niej.

¹⁸ *Problem ten będzie przedmiotem odrębnego opracowania, będącego aktualnie w przygotowaniu*.

¹⁹ S. Czopek, *Sprawozdanie z badań ...*, s. 170.

²⁰ S. Czopek, S. Kadrow, *Osada kultury pucharów lejkowatych w Białobrzegach*, stan. 5, woj. Rzeszów, „Spr. Arch.”, t. XXXIX, 1987, s. 73-88.

²¹ S. Czopek, *Grupa tarnobrzaska...*, ryc. 30.

²² K. Moskwa, op. cit., s. 175.

²³ *Badania powierzchniowe AZP* — S. Czopek, S. Kadrow, 1985, obszar 101-81.

²⁴ S. Czopek, *Wyniki badań przeprowadzonych na cmentarzysku grupy tarnobrzaskiej w Chodaczowie*, woj. Rzeszów, „Spr. Arch.” t. XLIII (w druku).

²⁵ S. Lewandowski, op. cit., s. 132.

²⁶ J. Chochorowski, *Cmentarzysko grupy tarnobrzaskiej w Manasterzu* (stan. 6), gm. Wiązownica, woj. Przemysł w świetle dotychczasowych badań, (w:) Grupa ..., s. 599 i n.

²⁷ Ibidem; K. Moskwa, op. cit., s. 87-92; M. Gedl, *Die Tarnobrzeg-Gruppe ...*, s. 358-361; *tenże*, *Problemy ...*, s. 31.

²⁸ Są to wszystkie groby szkieletowe i jamowe oraz większość pochówków popielnicowych.

²⁹ S. Lewandowski, op. cit.

³⁰ J. Chochorowski, op. cit.

³¹ K. Moskwa, op. cit., s. 191-198.

³² K. Moskwa, *Badania zwiadowcze na stanowisku 4 w Wierchowicach*, gm. Leżajsk, woj. Rzeszów, „MSROA za lata 1976-1979”, 1984, s. 41-49.

³³ *Horyzonty w ramach fazy I por.* — J. Chochorowski, op. cit., s. 599-606.

³⁴ *Jest to wyznacznik środkowej fazy grupy tarnobrzaskiej* — por. K. Moskwa, *Kultura ...*, s. 94-96; M. Gedl, *Die Tarnobrzeg-Gruppe ...*, s. 363-364; *tenże*, *Problemy ...*, s. 33.

³⁵ *Zob. przypis 13.*

³⁶ *Badania zespołu pod kierunkiem autora w 1984 roku.*

³⁷ K. Moskwa, *Kultura ...*, s. 180.

³⁸ Prace interwencyjne prowadziła mgr Aleksandra Gruszczyńska, której dziękuję za udostępnienie tych informacji.

³⁹ Są one bliżej nie do określenia.

⁴⁰ K. Moskwa, *Kultura* ..., s. 250—251.

⁴¹ Badania mgr A. Barłowskiej.

⁴² Por. przypis 13.

⁴³ K. Moskwa, *Kultura*, s. 251.

⁴⁴ Ibidem, s. 78—79.

⁴⁵ Badania zespołu pod kierunkiem autora. Ceramika na powierzchni występowała w skupiskach, sugerując zniszczenie odpowiednich obiektów.

⁴⁶ Przegląd złożonej problematyki — J. Chochorowski, *Przemiany kulturowe we wczesnej epoce żelaza na terenach pń.-wsch. części Kotliny Karpackiej*, (w:) *Grupa* ..., s. 572-583.

⁴⁷ V. Budinský-Krička, *Predkušanovicke ziarové pohrebisko vo Wojnatine*, „Slov. Arch.”, t. XXIV, 1976, tabl. II, 1. III. 1, VI, 7, VIII, 4—8.

⁴⁸ T. Kemenczei, *Die Spätbronzezeit Nordungarns*, Budapest 1984 tabl. XCIV, 18, żłobki — XCIV, 12, misy — XCV, 10, 24.

⁴⁹ S. Czopek, *Die Keramik mit skytischen und skytisch-thrakischen Einflüssen aus der Fundstelle 8 in Przeworsk*, Bez. Przemysł, „AAC”, t. XXV, 1986, s. 119 i n.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ E. Miroššayova, *Záchranný výskum halstatského sídliska v Stretavke*, okr. Michalovce, „Arch. Rozh.”, t. XXXI, 1979, s. 121—143; tejże, *Problematika osiedlenia východného Slovenska v dobe halstatskej*, „Slov. Arch.”, t. XXXV, 1987, s. 107 i n., zwłaszcza tabl. VII—VIII.

⁵² A. Muzyczuk, E. Pohorska-Kleja, *Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na wielokulturowym stanowisku w Hłomczy gmina Sanok*, „Studia i Materiały Muzeum Okręgowego w Krośnie”, t. 3, 1983, s. 169—195; Nie można utrzymać twierdzenia autorki sprawozdania, że są to materiały grupy tarnobrzeskiej. Niewątpliwie występują tu pewne elementy z nią związane, ale ogólne oblicze kulturowe jest chyba inne (odmienne.).

⁵³ Klasyczna III fazy, podobnie jak i pozostałe etapy rozwoju tej grupy, została wydzielona na podstawie materiałów z cmentarzysk, położonych głównie na wydmach Kotliny Sandomierskiej. Słabiej poznane obszary Pogórza, jak też brak szerszej serii ceramiki osadowej mogą w istotny sposób rzutować na tym ujęciu.

⁵⁴ S. Czopek, *Z badań nad schyłkową* ..., s. 241 i n. ; M. Gedl. *Problemy* ..., s. 34—36.

Sylwester Czopek

Untersuchungen der Fundstellen aus der Bronze — und Früheisenzeit durch Rzeszower Bezirksmuseum in den Jahren 1985 — 1990 geführt

Zusammenfassung

Der Aufsatz enthält die Besprechung der Forschungsergebnisse von den Fundstellen aus der Bronze — und Früheisenzeit. Das sind Ausgrabungen aus den Jahren 1985—1990. Sie werden in drei Gruppen eingeteilt. In der ersten werden die Untersuchungen in dem sich absondernden Siedlungsmikroregion der Tarnobrzeg-Gruppe im Wisłok-Tal besprochen. Das ist die Fortsetzung der Forschungen auf zwei aus der III. Phase (Spätphase) dieser Gruppe stammenden Siedlungen in Białobrzegi — Fundstellen 1 und 5, Gräberfelduntersuchungen in Chodaczów, Fundstelle 2, welches hauptsächlich aus der I. Phase (Frühphase) stammt, sowie kleine Sicherungsarbeiten auf zwei weiteren Siedlungen — in Budy Łańcuckie, Fundstelle 15 und in Dąbrówki, Fundstelle 1 geführt. Die letzten sind ebenso in die Phase III zu datieren. Zu dieser Gruppe gehören auch Sondierungsarbeiten auf einer Siedlung der Trzciniec-Kultur in Chodaczów, Fundstelle 3, bedeutsam in Hinsicht auf die Zusammenhänge dieser

Kultur mit der Frühphase der Tarnobrzeg-Gruppe.

Die zweite Gruppe besteht aus Rettungsarbeiten auf zwei Siedlungen ausserhalb des Wisłok-tales. Das sind: Fundstelle 44 in Albigowa, welche in der Lössplattenzone Pogórze liegt, und Fundstelle 1 in Ostrowy Tuszowskie, eine typische Dünensiedlung. Beide Fundstellen sind in die Phase III der Tarnobrzeg-Gruppe zu datieren.

Die dritte Gruppe umfasst lediglich die Arbeiten auf der Fundstelle 10 in Siedliska. Sie haben einen interessanten Keramikstoff geliefert, welcher über bisherige Klassifizierungsschemata hinausgeht. Seine Verbindung mit der Tarnobrzeg-Gruppe ist fraglich. Auf Grund Hinterkarpatischen Analogien ist diese Siedlung in den Rahmen vom Anfang der Eisenzeit HaB2/HaC bis zu ihrer Spätphase — HaD zu datieren. Mangel an präzise Beziehungspunkte in anderen Kulturen und Gruppen macht eine genauere Zeit — sowie Kulturangehörigkeitsbestimmung unmöglich.